

Bo Rothstein: Italien visar vägen ut ur polariseringen

Italiensk "podestà" i historisk respektive samtida tappning. Foto: Armando Dadi/TT

När Giuseppe Conte fick förtroendet som italiensk premiärminister var det inte första gången som någon valts till ledare tack vare sin politiska opartiskhet. Kanske kan Italiens medeltida podestà-tradition ha framtiden för sig?

Bo Rothstein

Publicerad 07:15

Många har sett med förundran på utvecklingen av det politiska landskapet i Italien. De gamla partierna – kristdemokraterna, socialisterna, kommunisterna, är i det närmaste uttraderade och i stället domineras politiken av nya såväl höger- som vänsterpopulistiska partier.

Stor förvåning har också landets nuvarande premiärminister Giuseppe Conte väckt. Från att tills för 18 månader sedan ha varit en närmast obemärkt juridikprofessor utan några direkta politiska kopplingar eller erfarenheter har han efter sommarens regeringskris stigit fram en betydande politisk ledargestalt. Han fick efter det senaste valet som hölls i mars 2018 förtroendet som primärminister just eftersom han av de två segrande men mycket olika partierna – det högnationalistiska Lega och det mera vänsterinriktade Femstjärnerörelsen uppfattades som neutral och opartisk. När denna omaka regeringskoalition sprack i somras spelade han en viktig roll i bildandet av en ny regeringskoalition mellan femstjärnerörelsen och

Demokratiska partiet (som närmast är ett socialdemokratiskt parti).

Det intressanta med Conte är att han inte kan sägas representera en typ av expertpolitik. Det är inte hans specialkunskaper i juridik som lett till att han nu är Italiens premiärminister. I stället är det just hans opartiskhet, att han inte tillhör något av de etablerade partierna och inte heller är direkt befryndad med någon av landets starka intresseorganisationer. Italienska regeringar är vanligen kortlivade men att en ledande representativ västerländsk demokrati har en statsminister av detta slag är vad jag vet unikt.

Ser man emellertid bakåt i Italiens politiska historia finner man faktiskt mycket omfattande spår av detta slags styrelseform byggd på idén om opartiskhet. Under 1200- och 1300-talen kom merparten städer i Italien att styras på detta sätt. Dessa städer, några av de mest kända är Bologna, Florence, Genua och Pisa, var vid denna tid ett slags stadsrepubliker där invånarna hade starka gemensamma intressen som skulle tillvaratas, särskilt då militärt försvar men också omfattande infrastruktur i form av till exempel vägar och vattenförsörjning.

Bristen på förtroende mellan de mäktiga familjerna skulle leda till att alla förlorade.

Samtidigt dominerades dessa samhällen av rivaliserande starka familjer (eller, med en annan term, klaner), som ofta låg i svårartade och inte så sällan även våldsamma fejder med varandra. Ledarna för dessa dominerande familjer kunde inte acceptera att stadens styrdes av någon eller några personer som tillhörde någon av stadens andra starka familjer eftersom man vart övertygad om att dessa skulle favorisera den egna klanen.

Lösningen blev att man importerade en så kallad *podestà*. Detta var en person från en framgångsrik familj men från en annan stad och som absolut inte fick ha eller inleda några ekonomiska, sociala (eller amorösa) kopplingar till någon av stadens dominerande familjer. Det först dokumenterade fallet av inrättandet av en sådan opartisk styrespersong är från Bologna år 1151.

Edith E Coulson James har i boken "Bologna" (1909) beskrivit bakgrunden som följer: "Medborgarna såg att det ofta uppstod bland dem gräl och dispyter – vare sig det baserades på favoritism eller vänskap, avund eller hat – vilket ledde till att deras republik led stora skador och förluster. De beslutade därför, efter mycket övervägande, att försäkra sig mot dessa problem. Därmed började de tillskapa ett ämbete för en person med utländsk härkomst som skulle vara deras ledare och gav honom all makt, myndighet och jurisdiktion över staden."

Finns det något att i dagens läge hämta från denna idé om opartiskhet som styrelseform?

Det centrala momentet i detta är att det var medborgarna själva – inseende sin egen svaghet att de alla kortsiktigt främst skulle gynna sitt egenintresse och att detta kunde skada deras stad och därmed dem själva mycket allvarlig på längre sikt – som valde denna lösning byggd på vikten av opartiskhet. Många av dessa medborgare insåg säkerligen att de skulle tjäna på att agera i allmänintresset i stället för att bara se till sitt egenintresse, men eftersom de inte kunde lita på att de andra också skulle agera lika allmännyttigt var de satta i vad som i modern samhällsvetenskap kallas för en ”social fälla”. Bristen på förtroende mellan de mäktiga familjerna skulle leda till att alla förlorade, trots att man insåg att man alla skulle vinna på om alla kunde lita på att alla samarbetade för ”det allmänna bästa”.

Lösningen på denna ”sociala fälla” blev då en *podestà* och förutsättningen var således att medborgarna kunde lita på att denna opartiskt skulle tillvarata stadens allmänna nyttigheter i stället för att försöka berika någon familj på någon (eller några andras) bekostnad. Deras främsta tillgång var således deras opartiskhet i förhållande till de maktcentrum som dominerade politiken men som inte kunde komma överens, och som framför allt inte litade på varandra. De valdes, eller snarare utsågs, av företrädare för de mäktiga familjerna/klanerna för en relativt kort tid, ibland bara ett år. Efter sin tjänstgöring var de som regel portförbjudna från under många år. De kom därmed att ofta tjänstgöra i många olika stadsrepubliker. De var också synnerligen väl betalda och fick också ofta bo i ett särskilt ståtligt palats. I till exempel Bologna, Florence och Siena kan man än idag bese dessa *palazzi del podestà*. Giuseppe Conte kan ses som en nutida representant för denna intressanta styrelseform byggd principen om opartiskhet.

Finns det något att i dagens läge hämta från denna idé om opartiskhet som styrelseform? Ja, faktisk. Många demokratier brottas idag med tämligen svårartade legitimitetsproblem. Förtroendet för många av demokratins centrala institutioner, inte minst parlamenten och de politiska partierna, är oroande lågt i många länder. Ett flertal nyare studier vilka bygger på omfattande internationellt jämförbara surveyundersökningar av medborgarnas attityder visar på ett överraskande resultat. Nämligen att när medborgare runtom i världen ska ta ställning om deras styrelseskick är legitimt, så är de samhällsinstitutioner som bygger på principen om opartiskhet viktigare för dem än demokratiska rättigheter. De förra innefattar till exempel rättsstatens institutioner och förmågan att hålla nere graden av korruption.

En majoritet av landets universitet har numera rektorer som är rekryterade utifrån.

Detta för många, inte minst statsvetare, överraskande och normativt svårhanterliga resultat kan måhända förklaras som följer. I parlamentsvalen världen över bryr sig omkring en tredjedel av väljarna inte om att rösta. Än färre deltar i demonstrationer, skriver debattartiklar eller skriver på petitioner. Vad händer med dessa människors liv när de antingen inte bryr sig om eller har förmåga att utnyttja sina demokratiska rättigheter? Svaret är: vanligtvis ingenting, deras liv rullar i allmänhet på som tidigare. Man vad händer om du inte kan betala de mutor som läkarna kräver för att du eller ditt barn ska få vård? Eller om polisen inte skyddar dig eller din egendom för att du tillhör någon minoritet? Eller om brandkåren inte kommer för att du ringer från ”fel” del av staden? Eller om du inte får det jobb i kommunen som du är mest kvalificerad till för att du är kvinna eller för att du sympatiserar med ”fel” politiska parti?

Situationer som dessa, där principen om opartiskhet är åsidosatt, är mycket vanliga i många länder i världen och de leder ofta till svårartade och ibland till och med livshotande problem för den enskilde. Från detta perspektiv är det således inte svårt att förstå varför det politiska systemets legitimitet i stor utsträckning är byggd på principen om opartiskhet.

Det kan påpekas att vår egen grundlag föreskriver att alla som utför offentliga förvaltningsuppgifter har att iaktta principen om opartiskhet. Noteras kan att detta gäller även då privata organisationer, till exempel friskolor, ansvarar för utförandet.

Från min egen horisont som universitetsanställd ”forskningsarbetare” kan jag konstatera att det skett en betydande förändring i hur svenska lärosäten utser sina rektorer. Tidigare var dessa nästan alltid någon av universitetets egna framstående professorer. Så är det inte idag, en majoritet av landets universitet har numera rektorer som är rekryterade utifrån.

Det är inte alldeles osannolikt att vad vi nu ser i Italien är att denna nygamla styrelseform byggd på principen om opartiskhet kan ha framtiden för sig.

Denna förändring kan ju knappast förklaras med bristen på kvalificerade interna kandidater eftersom det förefaller osannolikt att någon sådan inte skulle stå att uppbringa bland exempelvis Uppsala universitets 733 eller Göteborgs universitets 538 professorer. Ett

rimigare ska för uppkomsten av denna externa rekrytering är att universitetens rektorer idag genom en mängd decentraliseringsreformer har mycket större makt än tidigare och att man därför inte vill eller vågar utse någon intern person till denna post eftersom man fruktar att denne skulle favorisera kollegerna vid den egna fakulteten. Så har vi fått ett eget litet skrå av sådana "podestà-rektorer" som flyttar runt mellan landets lärosäten.

En annan tanke är att de starka populistiska krafter som numera dominerar i många demokratier kan ha sin grund i att många väljare kommit att uppfatta att de etablerade partierna inte längre tillvaratar medborgarnas gemensamma intressen utan i stället driver en politik som är ägnad att favorisera olika särintressen. Detta kan vara grupper med starkt ekonomiskt inflytande över politiken men också olika identitetsbaserade rörelser som man anser erhåller otillbörliga förmåner. Populismen verkar också få näring av att många anser att den politiska eliten valt att ge sig själva alltför generösa förmåner.

Nämns kan att inget EU-land har politiker med så generösa förmåner som just Italien. Det är inte alldeles osannolikt att vad vi nu ser i Italien är att denna nygamla styrelseform byggd på principen om opartiskhet kan ha framtiden för sig.

Bo Rothstein

Professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet

"Ett bålverk mot dumheten" – läs våra bästa streckare

”

De senaste 100 åren har över 35 000 understreckare publicerats i SvD. Vi har valt ut 350 särskilt intressanta texter – och gjort dem fritt tillgängliga.”

Utforska 100 år med Under strecket

Så kontaktar du Under strecket

Redaktör: Ludvig Hertzberg

Mejl: understrecket@svd.se

Twitter: [@Under_strecket](https://twitter.com/Under_strecket)

Facebook: [SvD Under strecket](https://www.facebook.com/SvD.Under.strecket)

Bo Rothstein

Just nu arbetar vi med att förbättra din läsoplevelse. Din åsikt är viktig för oss, lämna därför gärna feedback på hur du upplevde artikeln.

Bli först att kommentera